

VOLKER SCHLÖNDORFF:
Mladý Törless
1966

V roce 1906 vstoupil rakouský spisovatel Robert Musil do literatury románem *Zmatky chovance Törlesse*, o šedesát let později napsal německý režisér Volker Schlöndorff společně s Herbertem Asmodim podle tohoto románu scénář ke svému celovečernímu filmovému debutu, jenž nazval **MLADÝ TÖRLESS**. Musilovy obavy, že čtenář, stržen dějem, pochopí jeho dílo nesprávně, se ukázaly opodstatněné – román byl záhy interpretován jako vizionářský obraz fašismu. Když byl po letech uveden film, vyznamenaný na festivalu v Cannes Cenou kritiků, opustilo několik diváků sál, protože v starorakouském vojenském výchovném ústavu viděli koncentrační tábor. Dílo bylo znovu vnímáno jinak, než autor zamýšlel; došlo k aktuálnímu posunu z historické perspektivy. Musil však neměl v úmyslu vytvořit obraz tragické epochy, o níž ani neměl tušení, nýbrž o zmapování vnitřního prožitku mladého hrdiny. A toho si byl Schlöndorff vědom, když zvolil pro svůj film pomalé tempo, aby se divák mohl soustředit na atmosféru, pohnutí, odrážející se v hrdinově tváři, pronesená slova, aby měl možnost spoluprožívat Törlessovo tápání.

Mladý Törless chápe život jako hru, tam, kde jeho druhové snadno volí, on žongluje s možnostmi, touží po schopnosti umět se rozhodnout, zatím je však především znepokojen nekonečností vesmíru, zasažen „nutností vnímat věci, děje a lidi jako cosi dvojsmyslného“. Ve stavu permanentní „duševní horečky“ do sebe vstřebává veškeré dojmy, „smysl pro možnost“ nabyt vrchu nad smyslem pro skutečnost. Románový Törless se ocitl v internátu na vlastní přání, jako by si sám uložil přípravu na život, i ten filmový je však brzy znechucen touto „larví existencí“, vše se v něm vzpírá před čekáním na nějaké potom. - „Měl okamžiky, kdy se mu život v internátě stával naprosto lhostejným. Tehdy se uvolňoval tmel jeho denních starostí a hodiny jeho života se bez vnitřní souvislosti rozpadaly. Často dlouho sedal – v pochmurném uvažování – skloněn takřka sám nad sebou.“

Nádraží – tady se příběh začíná a posléze i končí; železniční stanice ohraničuje jednu etapu lidského života. Poté, co chovanci vojenské kadetky doprovodí Törlessovy rodiče k vlaku, snaží se hrdina maskovat svoji úzkost, ale neklidný koutek úst a strnulé držení těla ji prozrazuje. Mlha, ležící na zoraných polích, a z ní vystupující holé větve stromů vytvářejí chladnou atmosféru, obtěžkanou napjatým očekáváním. „Jak můžeme pracovat s něčím, co není a přitom dojít k reálnému výsledku?“ táže se mladý Törless posléze svého učitele matematiky a marně hledá odpověď v tomto ponurém světě bez času. A to je jen první otázka, jež se před ním v novém prostředí otevře. V rychlém sledu následují další – problém pravdy a lži, odvahy a zbabělosti, slasti a utrpení, moci a ponížení... „Hledal jsem hranici mezi dobrem a zlem. Je však jeden svět a v něm se děje obojí,“ konstatuje protagonista, v závěru již vyléčený z experimentování svých druhů na bezbranném spolužákovi. Není to však odpor ke zlu, co jej ve skutečnosti vyděsí natolik, že mu učiní přítrž, nýbrž odpor k oběti, která se nejen nebrání, ale navíc vůbec nevnímá své ponížení. Popis rozštěpeného vědomí a vnímání, relativizace hodnot přitáhly jen zdánlivě paradoxně k předloze režiséra jasných názorů se silnými morálními imperativy. Jeho Törless sice rovněž balancuje na rozhraní světla a tmy, dává nám však možnost doufat, že z něj nakonec nevyroste „muž bez vlastností“.

MLADÝ TÖRLESS
Der Junge Törless, NSR - Francie 1966

režie a scénář: Volker Schlöndorff

spolupráce na scénáři: Herbert Asmodi

námět: Robert Musil - román *Zmatky chovance Törlesse*

kamera: Franz Rath

hudba: Hans Werner Henze

hrají: Mathieu Carrière (Törless), Marian Seidowsky (Basini), Bernd Tischer (Beineberg), Fred Dietz (Reiting), Barbara Steele (Božena)

Německé nové kino

Únor 1962 přinesl německé kinematografii důležitý nový podnět, jímž se stal podpis 26 mladých filmařů na manifestu, který hlásal, že „taťkovo kino je mrtvé“. Snaha vrátit domácímu filmu opět mezinárodní renomé se díky nízkorozpočtovým produkcím, zpravidla vznikajícím v exteriérech, kupodivu proměnila ve skutek. Začínající němečtí *auteurs* nebyli původně filmovými kritiky jako jejich francouzští kolegové z řad nové vlny, nýbrž blízcenci německé experimentální literatury, ale leccos měli společného. Hlavní teoretik hnutí Alexander Kluge a jeho spojenci Volker Schlöndorff, Jean-Marie Straub či Danièle Huilletová preferovali metodu koláže, kombinování fiktivního s dokumentárním, což je sblížovalo např. s Jeanem-Lucem Godardem. Schlöndorff navíc ve Francii také studoval a asistoval tady na řadě filmů. V 70. letech pak představitelé tohoto směru natáčejí filmy se silným politikem (např. Schlöndorffova **ZTRACENÁ ČEST KATEŘINY BLUMOVÉ**), v letech 80., spolu s oceněním opět Schlöndorffova **PLECHOVÉHO BUBÍNKU**, Fassbinderova **MANŽELSTVÍ MARIE BRAUNOVÉ** nebo **NOSFERATU** Wernera Herzoga se nový německý film stal definitivně součástí národní kinematografie.

Robert Musil (1880 – 1942)

- rakouský spisovatel, novátor moderního evropského románu. Jako občan rakousko-uherské monarchie byl úzce spjat s českým prostředím. Narodil se v Klagenfurtu, ale navštěvoval reálku v Brně, pak studoval ve vojenských školách v Eisenstadtu a v Hranicích na Moravě. Důstojníkem se však nestal, absolvoval brněnskou techniku a ve studiích filosofie a matematiky pokračoval v Berlíně. Pak žil především jako svobodný spisovatel. Jeho prvotina *Zmatky chovance Törlesse* (1906, česky 1967) čerpá látku z pobytu v hranické vojenské kadetce. Mladý hrdina tady za poklidnou a spořádanou denní skutečností vidí vyvstávat temnou noční stránku dění, která jej současně fascinuje i děší. Jejím symbolem je komora na půdě, kde se schází čtveřice chovanců k tajným experimentům, mučení, hypnóze a homosexuálním hrátkám. Pro Musila ovšem bylo celoživotně určující jeho úsilí po napsání jediného románu, jehož ambicí bylo uchopit celý soudobý svět rozpadající se rakousko-uherské monarchie. Monumentální román *Muž bez vlastností* (česky 1980, 1998) zůstal nedokončen, přesto se jeho autorovi v něm podařilo dokonale zmapovat krizi moderní evropské kultury.

VOLKER SCHLÖNDORFF (1939)

Středoškolské a poté vysokoškolské filmové vzdělání nabyt německý režisér Volker Schlöndorff v Paříži, kde rovněž získal své první profesionální zkušenosti asistováním na filmech Jean-Pierra Melvillea, Alaina Resnaise a především Louise Mallea, jehož považoval za svého učitele. V polovině 60. let se vrátil do Německa, aby tady natočil svůj celovečerní debut **MLADÝ TÖRLESS**, který se stal stěžejním dílem tzv. nového německého kina, a to spolu s filmy Alexandra Klugeho, Ulricha Schamoniho či Rainera Wernera Fassbindera.

K hnutí se později připojila také Schlöndorffova manželka, herečka a posléze i významná režisérka Margarethe von Trotta. Podobně jako o něco dříve jejich francouzští kolegové publikovali i Němci svůj manifest zaměřený proti předcházející generaci umělců. Jakožto velký kritik společenského dění sdílel tvůrce s kolegy politicky radikální názory, ale neprojevoval zvláštní sklony k experimentování. Dodnes dává přednost klasickým vyprávěcím postupům a jako intelektuálně založený umělec rád čerpá z oblasti světové literatury. Jeho kongeniální adaptace jsou známé rovněž u nás v relativní úplnosti.

Po kriticky orientovaných snímcích, často se silným morálním apelem, jako **VRAŽDA A ZABITÍ** (otázka přiměřenosti obrany) nebo **NÁHLÉ VZPLANUTÍ** (téma ženské emancipace), se spolu se svou ženou chopili velmi aktuální prózy Heinricha Bölla **ZTRACENÁ ČEST KATEŘINY BLUMOVÉ**, aby co nejrychleji zareagovali na tehdejší hysterickou atmosféru v německé společnosti, směřující k lynči. Spisovatel, který se postavil nikoliv za terorismus, nýbrž za právní stát, který se nesmí nechat ohrožovat agresivními instinkty davu a bulvárního tisku, se náhle dostal sám na pranýř. Mediální tažení proti své osobě však ustál a zhodnotil právě v povídce vzápětí zfilmované manželskou dvojicí, která rovněž nehodlala v této vypjaté době zůstat stranou. Skutečným vrcholem Schlöndorffovy tvorby se však stala mistrovská adaptace románu Güntera Grasse **PLECHOVÝ BUBÍNEK** (1979, Zlatá palma v Cannes, Oscar). Vedle svérázného protagonisty je rozhodujícím prvkem tohoto díla genius loci města Gdaňska, kde se po staletí mísily generace Kašubů, Poláků, Němců a Židů a zvláště dramatické události se zde odehrály právě v první polovině 20. století. Po tomto náročném projektu se Schlöndorff obrátil k dalším výjimečným literárním a dramatickým dílům a s úspěchem realizoval **SWANNOVU LÁSKU** (podle Proustova *Hledání ztraceného času*), **SMRT OBCHODNÍHO CESTUJÍCÍHO** (podle hry Arthura Millera), **PŘÍBĚH SLUŽEBNICE** (podle románu Margaret Atwoodové) nebo **HOMO FABERA** (podle románu Maxe Frische). V posledních letech se více soustředí na nedávnou minulost své země a nevyhýbá se ani nepříjemným otázkám, spojeným s „tajnými záhyby německé duše“, jako tomu bylo už v případě jeho debutu (viz **NETVOR**, **TICHO PO VÝSTŘELU**, **DEVÁTÝ DEN**).

Vedle filmové práce se Schlöndorff věnuje také operní režii. V letech 1992 – 1997 byl ředitelem filmového studia v Babelsbergu. Německá Akademie umění jej vyznamenala Cenou Konrada Wolfa za celoživotní dílo (1997).

Výběrová filmografie:

- 1966 Mladý Törless / Der Junge Törless
- 1967 Vražda a zabití / Mord und Totschlag
- 1969 Michael Kohlhaas / Michael Kohlhaas – der Rebell
- 1972 Náhlé vzplanutí / Strohfeuer
- 1975 Ztracená čest Kateřiny Blumové / Die Verlorene Ehre der Katharina Blum
- 1976 Rána z milosti / Der Fangschuss
- 1979 Plechový bubínek / Die Blechtrommel
- 1983 Swannova láska / Un Amour de Swann
- 1985 Smrt obchodního cestujícího / Death of a Salesman
- 1989 Příběh služebnice / The Handmaid's Tale
- 1991 Homo Faber
- 1996 Netvor / Der Unhold
- 1999 Ticho po výstřelu / Die Stiele nach dem Schub
- 2004 Devátý den / Der neunte Tag

Doporučená literatura:

Růžena Grebeníčková, *Musilův románový svět a XX. století*. Světová literatura 8, 1963, č. 1, s. 170 - 194.

Robert Musil, *Zmatky chovance Törlesse*. Mladá fronta, Praha 1993.

Muž bez vlastností. Argo, Praha 1998.

Povídky. Pozůstalost za života. Odeon, Praha 1991.

Miroslav Petříček, *Geniální závodní kůň aneb Inventura evropské kultury*.

Literární noviny č. 47 / 1992.

Rudolf Starý, *Potíže s hlubinnou psychologií*. Prostor, Praha 1990.

Timothy Corrigan, *New German Film*. University of Texas Press, Austin 1986.

Autorka textu: *Briana Čechová*